

Nr 64.

Ankom till riksdagens kansli den 21 juni 1943 kl. 7 f. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om förbud mot nedläggande av industriella företag.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 88 i första kammaren av herr *Persson m. fl.* och nr 80 i andra kammaren av herr *Persson* i Norrby *m. fl.*

I motionerna, vilka i huvudsak äro likalydande, har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning beträffande och framläggande för riksdagen av förslag till lagstiftning rörande förbud mot nedläggande av industriella företag, innan frågan om nedläggning prövats av offentlig myndighet ur såväl näringspolitisk som social synpunkt.

Beträffande motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionerna.

Över motionerna har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttrande från kommerskollegium och socialstyrelsen, varjämte Sveriges Industriförbund och landsorganisationen i Sverige beretts tillfälle att yttra sig över desamma. Inkomna yttranden finnas såsom bilaga fogade vid detta utlåtande.

Frågan om kontroll över näringslivet i de avseenden motionärerna åsyfta har varit föremål för åtskilliga utredningar. Sålunda må nämnas de utredningar, som framlagts i 1933 års skogsindustrisakkunnigas betänkande angående råvaruförsörjning, produktion och arbetarantal m. m. vid skogsindustrierna (statens off. utredn. 1935: 36), ett av särskilda sakkunniga utarbetat betänkande om folkförsörjning och arbetsfred (statens off. utredn. 1935: 65) och rationaliseringsutredningens betänkande (statens off. utredn. 1939: 13).

1940 väcktes i anslutning till ett förslag av rationaliseringsutredningen en motion om skyldighet för företagare att på förhand anmäla driftsnedläggelse. I utlåtande, nr 5, över motionen fann andra lagutskottet läget på arbetsmarknaden ej fordra, att ifrågavarande spörsmål utbrötes från övriga av rationaliseringsutredningen avgivna förslag, vilka voro beroende på Kungl. Maj:ts prövning. I enlighet med utskottets hemställan beslöt riksdagen, att motionerna ej skulle föranleda till någon åtgärd.

Enligt uppgifter i propositionen till årets riksdag nr 283 angående anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. kännetecknas arbetsmarknaden för närvarande av en mycket god sysselsättning inom näringslivet och synnerlig låg arbetslöshet. Arbetslösheten har bringats ned till en nivå,

Utskottet.

som är lägre än den som rått något år efter 1920. Som helhetsomdöme kan sägas, att en allmän brist på arbetskraft gör sig gällande. Särskilda åtgärder hava måst vidtagas för tillgodoseende av angelägna verksamhetsområdets behov av arbetskraft. Vad angår den sannolika utvecklingen på arbetsmarknaden har i nämnda proposition givits uttryck för den uppfattningen, att — enligt nu bedömbara förutsättningar — arbetsmarknaden under fortsättningen av innevarande år kommer att kännetecknas av ett stabilt läge på den under det senaste året uppkomna höga sysselsättningsnivån.

Vid sådant förhållande och då den genom motionerna väckta frågan väsentligen är ett arbetsmarknadsproblem torde för närvarande ej föreligga särskild anledning att på sätt motionärerna föreslagit genom lagstiftning ingripa i näringslivet.

Enligt av Kungl. Maj:t den 19 mars 1943 lämnat bemyndigande har chefen för finansdepartementet låtit föranstalta om utredningar av ekonomiska spörsmål, sammanhängande med omställningen efter ett vapenstillestånd, vid vilka utredningar bl. a. arbetsmarknadskommissionen avsetts skola medverka. Det torde få förutsättas, att de i förevarande motioner framförda sociala synpunkterna komma att bli föremål för övervägande vid nämnda utredningar och de andra undersökningar som kunna komma att igångsättas för förberedande av en övergång till fredshushållning.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner ej måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 21 juni 1943.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit
från första kammaren: herrar *Norman, Linder, Wistrand, Forslund, Löfvander**,
*Olof Carlsson**, *Roos** och *Sundberg*;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, fröken *Andersson*, herrar *Pettersson* i Hällbacken*, *Hallagård*, *Cruse**, *Holm**, fru *Johansson* och herr *Larsson* i Östersund*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Bilaga A.

Till riksdagens andra lagutskott.

Genom Kungl. Maj:ts remiss den 12 februari 1943 har Kommerskollegium anbefallts att till riksdagens andra lagutskott avgiva yttranden över motionerna I: 88 och II: 80 om lagstiftning om förbud mot att nedlägga industriella företag. I anledning härav får Kollegium anföra följande.

De båda motionsvis gjorda framställningarna beröra ett ämne av stor samhällelig betydelse. Såsom tidigare erfarenheter, särskilt från järn- och sågverksindustrierna, visat, kan nedläggelsen av industriella företag medföra mycket ofördelaktiga verkningar, främst för de anställda men också för den berörda orten och landsdelen. I många fall hava även de lokala återverkningarna kommit att för statskassan medföra synnerligen betungande arbetslöshetsåtgärder.

Ifrågavarande spörsmål hava tidigare berörts av 1933 års skogsindustri-sakkunniga (S. O. U. 1935: 36), som hade att ägna uppmärksamhet åt bland annat den omläggning av sågverksindustrien, som påskyndades av de dåliga konjunkturerna under åren 1931—1933 och som medförde nedläggning av en del äldre sågverk. Dessa sakkunniga sträckte sig dock ej längre än till en rekommendation (sid. 163) till företagen inom skogsindustrierna att frivilligt åtaga sig att anmäla planerade nedläggningar eller mera omfattande inskränkningar av driften.

En mera ingående behandling ägnades dessa frågor av *rationaliseringsutredningen*, vilken även den i sitt betänkande (S. O. U. 1939:13) föreslog viss uppgiftsskyldighet, nämligen om förestående avskedanden (sid. 82) liksom också om igångsättning av viss större industriell verksamhet (sid. 155). Dessutom förutsattes (sid. 165) att det av utredningen föreslagna »arbetsmarknadsinstitutet» skulle i mera allvarliga arbetslöshetslägen kunna till förebyggande av massavskedanden öppna förhandlingar med vederbörande företagare om möjligheterna att fortsätta driften.

Tanken på en anmälningsskyldighet vid driftnedläggelser framfördes också i en vid 1940 års riksdag väckt motion, behandlad av *andra lagutskottet* i dess utlåtande nr 5. Under erinran att rationaliseringsutredningens förslag i nu förevarande liksom i övriga hänseenden var beroende av Kungl. Maj:ts prövning avstyrktes motionen i utskottets av riksdagen godkända utlåtande.

Omnämnas må, att även om frågan om *förhandsanmälningar* om produktionsförändringar inom industrien alltjämt är oavgjord, det dock nu under krigsåren införts skyldighet för arbetsgivare att anmäla *redan skedda* förändringar i personalbeståndet (Sv. förf.-saml. 1940: 588). I 70 § av 1938 års gruvlag föreskrives också anmälan hos bergmästare om igångsättning av regelbunden gruvbrytning och nedläggning av gruvdrift.

Med hänsyn till att rationaliseringsutredningens betänkande, vari en ingående behandling ägnats åt spörsmålen om vad som kan åtgöras för att lindra verkningarna av olika slag av driftnedläggelser, alltjämt är beroende på Kungl. Maj:ts prövning finner Kollegium, att motionerna ej nu böra påkalla någon riksdagens åtgärd.

Kommerskollegium får alltså avstyrka motionerna.

I detta ärendes behandling har förutom undertecknade deltagit t.f. kommerserådet, sekreteraren Hindbeck.

Stockholm den 11 mars 1943.

STIG SAHLIN.

Knut A. Wickman.

Hugo Wennerholm.

Bilaga B.

Till riksdagens andra lagutskott.

Genom beslut den 12 februari 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt socialstyrelsen att till riksdagens andra lagutskott avgiva yttrande över två vid riksdagen väckta motioner, nr 88 i första kammaren och nr 80 i andra kammaren, angående lagstiftning om förbud mot nedläggande av industriella företag. Med anledning härav får styrelsen anföra följande.

Ett förbud mot industriella företags nedläggande helt eller delvis vid lågkonjunktur förutsätter, att staten ikläder sig ansvaret för de förluster, som företagen kunna drabbas av på den grund, att de icke få nedläggas. Rörelseidkarna kunna uppenbarligen icke tvingas att påtaga sig förluster, som kunna bli ruinerande för dem. En statlig subvention av sådana företag måste i sin tur leda till att staten får ett avgörande inflytande på företagets drift. Det ifrågasatta förbudet skulle härigenom innebära en tendens till statligt förmynderskap över näringslivet, vilket icke kan anses förenligt med nuvarande samhälls- och produktionsordning. Minst lika kännbart skulle ingreppet bli, om till förbudet fogades bestämmelser, som framtvingo en överlåtelse av företagen.

Såsom av det ovan anförda framgår skulle ett förbud mot industriföretags nedläggande få mycket vittgående konsekvenser. Med hänsyn till dessa skulle det i motionerna avsedda förbudet utan tvivel hämma den enskilda företagsamheten och motverka upprättandet av nya industriföretag. Sett på längre sikt skulle förbudet härigenom minska antalet arbetstillfällen, vilket vore till skada för hela den arbetande befolkningen.

Erinras må i detta sammanhang, att staten i vissa speciella fall, då enskilda företag hotat att komma på obestånd, genom beviljande av anslag för ändamålet skapat ekonomiska förutsättningar för driftens fortsatta uppehållande.

Ett industriföretags nedläggande kan föranledas icke blott av dåliga konjunkturer utan även av en önskan att koncentrera driften till större och mera ändamålsenligt organiserade företag. En sådan rationalisering medför visserligen ofta, att ett flertal arbetare måste entledigas från sina anställningar. Men sedd i större sammanhang och på längre sikt är rationaliseringsprocessen ägnad att skapa nya arbetstillfällen och befrämja en höjning av folkets levnadsstandard. En rationalisering syftar ytterst till en effektivisering av produktionslivet, som gynnar alla samhällsmedlemmar. Ett förbud, som bidrager till att hindra eller försena en rationalisering, kan därför icke vara gagneligt.

De sociala missförhållanden i form av arbetslöshet och därmed förknippade skadeverkningar, som otvivelaktigt ofta bliva en följd av industriföretags nedläggande, kunna icke verksamt undanröjas genom en lagstiftning av det innehåll, som i motionerna ifrågasatts. Ingripanden från statens sida i syfte att på mer eller mindre konstlad väg upprätthålla driften vid av krisförhållandena eller dylikt drabbade företag kunna måhända i särskilda fall vara motiverade såsom en undantagsåtgärd. Men i allmänhet måste man i sådana situationer närmast lita till åtgärder av olika slag till förmån för dem, som ofrivilligt drabbas av arbetslöshet. Av vikt är därvidlag i första hand en fortsatt effektivisering av den offentliga arbetsförmedlingens verksamhet för utjämning av tillgång och efterfrågan å arbetskraft mellan olika orter och yrken. Vid sidan härav bör nämnas statens verksamhet för skapande av nya arbetstillfällen. Av betydelse är här såväl anordnandet av beredskapsarbeten som ett mera direkt befrämjande av näringslivet inom av arbetslöshet särskilt drabbade områden, till exempel genom att staten låter dit förläggas någon större industri. Härtill komma samhällets direkta stödåtgärder till hjälp åt de arbetslösa, varibland den statsunderstödda arbetslöshetsförsäkringens särskilt under de senaste åren kommit att intaga en alltmera framskjutna plats. Socialstyrelsen vill i detta sammanhang erinra om den allmänna översyn av den svenska socialvården, som anförtratts åt socialvårdskommittén. Därvid blir också hjälpverksamheten till förmån för arbetslösa föremål för utredning.

Med hänsyn till vad ovan anförts finner styrelsen icke skäl att förorda den i motionerna föreslagna utredningen.

Stockholm den 6 mars 1943.

KARL J. HÖJER.

Sten Ringenson.

Bilaga C.

Till riksdagens andra lagutskott.

Genom remiss den 8 februari 1943 har utskottet berett Sveriges industriförbund tillfälle att avgiva yttrande över tvenne vid årets riksdag väckta likalydande motioner, nr 88 i första kammaren av herr Persson m. fl. och nr 80 i andra kammaren av herr Persson i Norrby m. fl., angående lagstiftning om temporärt förbud mot nedläggande av industriella företag. I anledning därav får Förbundet anföra följande.

Motionärerna framhålla, att ekonomiska kriser i regel åtföljas av svåra skadeverkningar, som drabba icke blott näringslivet utan även samhället. Företag kunna läggas ned, vilket medför arbetslöshet för de anställda och minskat skatteunderlag inom vederbörande kommun. I de fall, då ett samhälle skapats kring en enda industri, skulle ett nedläggande av densamma innebära en fullständig katastrof för samhället. — Motionärerna vända sig emellertid även mot rationalisering genom driftskoncentration och anse sådan ur social synpunkt förkastlig, såvida den innebär, att ett ekonomiskt starkare företag inköper ett svagare och lägger ned driften vid det senare.

Motionerna utmytna i en framställning om utredning rörande lagstiftning om förbud mot nedläggande av industriella företag, innan frågan om nedläggning prövats av offentlig myndighet ur såväl näringspolitisk som social synpunkt.

De tankegångar, som komma till uttryck i motionerna och ligga bakom desamma, tillhöra en övertvunnen ståndpunkt i den sociala diskussionen. I rationaliseringsutredningens år 1939 avgivna betänkande tillrättaläggas problemen på ett övertygande sätt. I överensstämmelse med lämnade direktiv hade rationaliseringsutredningen ansett sin främsta uppgift vara att undersöka »vilka åtgärder, som lämpligen böra vidtagas till förebyggande och lindrande av arbetslöshet i samband med driftsförändringar och driftsnedläggelser inom industrien, särskilt vid rationalisering». Till rationalisering hänförde utredningen »alla sådana driftsåtgärder, som företagare vidtaga i syfte att uppnå ett ekonomiskt gynnsamt produktionsresultat». Med utgångspunkt från denna vittomfattande definition på rationaliseringsbegreppet och på grundval av statistiska undersökningar av betydande omfattning påvisade utredningen, att, även om rationalisering i åtskilliga fall måste anses omedelbart skapa omsättningsarbetslöshet, så är det sannolikt, att den å andra sidan bereder ny möjlighet till expansion inom industrien och därigenom skapar förutsättning för ökad sysselsättning av arbetskraften. Huruvida arbetslöshet i verkligheten uppkommer, är enligt utredningen beroende på om en tillräcklig expansion av produktionen samtidigt äger rum, så att den frigjorda arbetskraften kan få ny sysselsättning. I den mån genom rationaliseringen frigjord arbetskraft vinner återanställning genom en expansion av näringslivet, uppkommer en ökad produktion och därmed även en höjning av den allmänna levnadsstandarden.

Utredningens undersökningar gävo ett starkt stöd för uppfattningen, att rationaliseringen på ett betydelsefullt sätt medverkat till framåtskridandet och den särskilt under åren efter 1920 ökade produktiviteten hos vårt lands industri. I synnerhet för exportindustrien har rationaliseringen varit förutsättningen för dess konkurrensmöjligheter på utländska marknader med lägre lönenivå än Sverige. — Utredningen avstyrkte också varje form av samhällelig kontroll över rationaliseringsprocessen. Dylika ingrepp skulle nämligen utan tveivel medföra ödesdigra verkningar för landet i form av ekonomisk efterblivenhet och en arbetslöshet av mycket större omfattning än den, som mer eller mindre temporärt föranledes av rationaliseringen.

Utredningens enhälliga uttalanden få en särskild betydelse, då de bygga på den fullständigaste utredning på detta område, som verkstälts i vårt land, och härröra från en kommitté, som på ett representativt sätt företrätt arbetsmarknadens båda parter.

Förbundet har ansett det påkallat att erinra om dessa auktoritativa uttalanden, då ju driftsnedläggelser vanligast ha förekommit i samband med rationaliseringsåtgärder av ett eller annat slag och dylika nedläggelser i viss utsträckning även skulle komma att falla under den föreslagna lagstiftningen.

Det nedläggande av ett företag, som är direkt förorsakat av en allmän kris inom näringslivet, företages icke utan de mest tvingande skäl. Först har företagets ägare och ledning verkställt ingående undersökningar och gjort alla ansträngningar för att — givetvis icke minst i eget intresse — kunna hålla driften i gång. Gäller det ett företag inom en koncern, kan nedläggandet vara det enda sättet för att överhuvud taget rädda vederbörande moderföretags existens, kredit och produktionsmöjligheter. I andra fall kan det vara nödvändigt att nedlägga ett företag för att möjliggöra en konsolidering av vederbörande industrigren, nödvändig för att verksamheten i dess helhet skall kunna upprätthållas.

Den prövning i fråga om driftsnedläggelser, som enligt förslaget skulle anförtras offentlig myndighet, skulle verkställas »ur såväl näringspolitisk som social synpunkt». Hänsyn skulle uppenbarligen ej behöva tagas till företagets egna ekonomiska möjligheter. Ett eventuellt förbud mot en rörelses nedläggande i ett dylikt fall bör väl som konsekvens medföra, att staten får ikläda sig de förluster, som bliva en följd av verksamhetens fortsatta bedrivande. Det kan dock icke vara meningen, att en enskild företagare skall tvingas upprätthålla en förlustbringande rörelse, sedan ändrade konjunkturförhållanden eller andra omständigheter, såsom nya uppfinningar, tillkomsten av övermäktig utländsk konkurrens etc., kullkastat de ekonomiska kalkyler, varpå rörelsen varit baserad! — Om verksamheten bedrivits genom ett aktiebolag, vilket ju är det vanliga här i landet, kan så stor del av aktiekapitalet hava förbrukats, att bolaget enligt gällande lag är pliktigt att träda i likvidation. Hur skall detta kunna förenas med en av offentlig myndighet eventuellt ålagd skyldighet att fortsätta verksamheten? — Det är ingalunda säkert, att någon hugad spekulant är villig att övertaga företaget. Skulle emellertid så vara fallet, är det självklart, att företagets ledning söker träffa uppgörelse med denne. Om bolaget är i likvidation, är det likvidatorernas lagenliga plikt att söka förvandla bolagets egendom i penningar genom att på förmånligaste sätt realisera dess tillgångar.

Den föreslagna lagstiftningens ändamål skulle vara att förhindra »onödig» nedläggning av företag. Av det ovan sagda torde framgå, att »onödig» driftsnedläggelse är att betrakta som en teoretisk konstruktion och — om dylik överhuvud taget förekommit — i varje fall är så ytterligt sällsynt, att den ej kan motivera en särskild lagstiftning, som i övrigt endast skulle medföra olägenheter för såväl det allmänna som näringslivet.

Slutligen bör även erinras om att de svenska företagarna äro väl medvetna om sitt sociala ansvar, något som de även i handling visat på mångahanda sätt. Icke minst vid driftsnedläggelser har detta kommit till uttryck, i det att de antingen så långt det varit möjligt sökt bereda de anställda annan sysselsättning eller i mån av resurser genom pensionering och på annat sätt lämnat dem ekonomisk hjälp. Rationaliseringsutredningen framhöll i sitt betänkande, att på utredningens ståndpunkttagande att avstyrka varje form av samhällelig kontroll över rationaliseringsprocessen även inverkat det förhållandet, att arbetsgivarna i allmänhet ådagalagt en långt gående förståelse för de svårigheter, som vid arbetslöshet drabba avskedade arbetare.

Under återopande av vad sålunda anförts får Industriförbundet hemställa, att föreliggande motioner icke föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 26 februari 1943.

Sveriges Industriförbund.

ERNST WEHTJE.

Gustaf Settergren.

Till andra lagutskottet.

Genom remiss den 8 februari 1943 har Landsorganisationen i Sverige beretts tillfälle att avgiva yttrande över inom riksdagen väckta, likalydande motioner av herr Persson m. fl. (F. K. nr 88) och herr Persson i Norrby m. fl. (A. K. nr 80) angående lagstiftning om förbud mot nedläggande av industriella företag.

Såsom motionärerna framhålla kan nedläggandet av ett industriellt företag medföra allvarliga sociala konsekvenser, antingen åtgärden ingår som led i den normalt fortgående rationaliseringsprocessen eller föranledes av en ekonomisk krissituation. I *nuvarande* läge framstår särskilt trängande angelägenheten av en offentlig kontroll över dylika åtgärder i samband med den åtminstone partiella depression inom näringslivet, med vilken man måste räkna efter krigets slut. I varje fall i denna del torde en utredning av den art motionärerna föreslå naturligt böra ingå i den från olika håll begärda allmänna utredningen om näringslivets fredsberedskap. I sitt yttrande över inom riksdagen i detta senare ämne väckta motioner avser Landsorganisationen att närmare ingå på frågan om en samhällelig kontroll även över nu ifrågavarande åtgärder. Här må endast anmärkas att en utredning i ämnet icke kan begränsas till fall av total driftsnedläggelse utan tydligen också måste omfatta driftsinskränkningar av större omfattning.

Mot ett till en övergående depressionsperiod begränsat samhällsngripande av föreslagen art torde knappast kunna resas några beaktansvärda invändningar. En lagstiftning i ämnet finge karaktären av krisreglering. Mot en till normala förhållanden utsträckt kontroll kan det däremot förväntas att ett mycket starkt motstånd komme att mobiliseras; det är härutinnan nog att erinra om den kritik, som mött tanken på en allmän rationaliseringskontroll. Uppenbarligen är lösningen av detta problem också förenad med betydande svårigheter av både rättslig och teknisk natur. Att av hänsyn härtill avstå från en utredning vore likväl inte försvarligt. Det sociala intresse, som här anmäler sig, är av den storleksordning att samhället icke kan undgå att beakta detsamma genom tillskapande av de starkast möjliga garantier för att driftsnedläggelser med sociala skadeverkningar förhindras, i den mån de icke äro grundade på tvingande, legitima skäl och med mindre de, för bedömande härav, föregåtts av en prövning ur såväl näringspolitisk som social synpunkt.

Stockholm den 15 mars 1943.

Landsorganisationen i Sverige.

AUG. LINDBERG.

Arnold Sölvén.